

УДК 343.359.3

М.М. Богданов, здобувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності ЛьвДУВС

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРТЬБИ З КОНТРАБАНДОЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Здійснена спроба з'ясувати та проаналізувати причини та проблеми, які виникають в процесі протидії контрабанді продуктів харчування, а також окреслено негативні наслідки її проявів. Запропоновано низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності боротьби із цим видом транснаціональної злочинності.

Ключові слова: контрабанда, продукти харчування, стандарти якості, транснаціональна злочинність, митні органи, контрольно-наглядові органи, відповідальність.

Осуществлена попытка выяснить и проанализировать причины и проблемы, которые возникают в процессе противодействия контрабанде продуктов питания, а также очерчены негативные последствия ее проявлений. Предложен ряд мероприятий, направленных на повышение эффективности борьбы с этим видом транснациональной преступности.

Ключевые слова: контрабанда, продукты питания, стандарты качества, транснациональная преступность, таможенные органы, контрольно-наблюдательные органы, ответственность.

The attempt to find out and analyze the reasons and problems which arise up in the process of counteraction contraband food stuffs is realized. And also the negative consequences of its displays are outlined. The row of the measures directed on the efficiency increasing of fight against this type of transnational criminality is offered.

Keywords: contraband goods, food stuffs, standards of quality, transnational criminality, customs bodies, control-supervisory authorities, responsibility.

Постановка проблеми. Контрабанда є одним із головних чинників дестабілізації економічної системи України. Ввезення на територію нашої держави контрабандних товарів сприяє неконтрольованому насиченню внутрішнього ринку продукцією іноземного виробництва та витісненню українських товарів. У результаті цього значних збитків зазнають вітчизняні підприємства, в першу чергу легкої та переробної промисловості, продукція яких стає не конкурентоспроможною, а контрабандисти виводять у тіньовий обіг значні суми коштів, призначених для сплати митних платежів [4, 118].

Сучасна контрабандна діяльність, особливо продуктів харчування характеризується високим ступенем організованості, широкими міжрегіональними і міжнародними злочинними зв'язками та корумпованістю державних службовців різного рівня.

Стан дослідження. Ця проблема є актуальною протягом тривалого часу. Важливий внесок у дослідження питань, пов'язаних з контрабандою, зробили такі науковці, як: Л.В. Багрій-Шахматов, А.Ф. Бантишев, В.М. Володько, О.В. Козаченко, П.С. Матишевський, А.А. Музика, Н.А. Мірошниченко, О.М. Омельчук, М.П. Селиванов та ін.

Питанням забезпечення продовольчої безпеки приділяли увагу у своїх працях такі вітчизняні науковці як: А. Бабенко, В. Журавков, П. Лайко, А. Лисенський, І.

Миценко, О. Скидан, В. Суперсон, В. Трегобчук та ін. З позиції російського законодавства аспекти забезпечення продовольчої безпеки, якості та безпечності харчових продуктів і продовольчої сировини висвітлювали: А. Корбут, Т. Дроздова, В. Позняковський, І. Рогов.

Зважаючи на актуальність проблеми боротьби з контрабандою, різні її аспекти були предметом дослідження у працях вітчизняних фахівців, також і на монографічному рівні [1, 23; 2, 45; 3, 55], проте сучасні тенденції її розвитку та заходи протидії, на нашу думку, не достатньо досліджені, що ускладнює розроблення її запобіжно-профілактичних заходів, а також сучасних методик її оперативно-розшукового документування та досудового розслідування.

Виклад основних положень. Аналіз стану боротьби з контрабандою свідчить про те, що хоча заходи, передбачені Державною програмою протидії контрабанді “Контрабанда-СТОП” здебільшого й були виконані, проте не були вирішені основні завдання програми, а саме усунення економічних передумов, які сприяють контрабандній діяльності; підвищення ефективності митного і прикордонного контролю. Сучасна контрабанда в Україні давно вже “переросла” свої ранні, класичні форми і сьогодні має такі ознаки: вона є однією зі складових економічної злочинності і тісно пов’язана з іншими видами злочинності (так для певної частини населення, яка проживає у прикордонних, районах, контрабанда набула характеру “промислу”); контрабанда набуває дедалі більш витончених та організованих форм (контрабанду дедалі частіше вчинюють не окремі особи, а організовані злочинні угруповання; координація контрабанди, наприклад, у галузі наркобізнесу, відбувається на транснаціональному рівні); контрабанда нерозривно пов’язана з корупцією в органах влади і управління, правоохоронних і судових органах, банківських структурах тощо і, насамперед, в органах митної служби; схеми контрабанди є доволі гнучкими, правопорушники постійно коригують механізми і тактику протиправної діяльності відповідно до зміни правил оформлення ввезення на територію України і вивезення з неї товарів; контрабандисти розробляють нові заходи протидії правоохоронним органам у виявленні та документуванні контрабанди [5, 18].

На нашу думку, однією з головних причин, що найбільш суттєво впливає на загальний рівень контрабанди, є корупція. Так аналіз статистичних даних Державної митної служби України свідчить про те, що основними підставами для складення щодо працівників митної служби адміністративних протоколів про корупційні діяння або порушення спеціальних обмежень, передбачених Законом України “Про боротьбу з корупцією”, у 2007 р. були: незастосування заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні окремих груп товарів через митний кордон України; незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, матеріальних благ, сприяння, використовуючи своє службове становище, юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, надання незаконних переваг юридичним особам під час прийняття рішень; порушення технологічних схем порядку проведення митного контролю й митного оформлення при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон України; недотримання вимог чинного законодавства під час надання дозволу на здійснення митного оформлення із застосуванням тимчасової митної декларації; порушення порядку процесуальних дій у справах про порушення митних правил;

надання неповної інформації на запити правоохоронних органів; недотримання вимог ст. 90 Митного кодексу України щодо заборони заповнення посадовими особами митних органів граф вантажної митної декларації, заповнення яких належить до компетенції декларанта; надання недостовірної або неповної інформації при декларуванні доходів членів сім'ї тощо [5, 18].

Основні чинники, які обумовлюють існування контрабандної діяльності:

- низький рівень забезпеченості населення, високий рівень безробіття в країні та прикордонних регіонах, де контрабанда для значної частини мешканців перетворилася на основне джерело доходів;

- недосконалість митного та податкового законодавства;

- висока прибутковість цього виду злочинного бізнесу;

- «прозорість» державного кордону з країнами СНД;

- недостатньо ефективний рівень митного та прикордонного контролю;

- недосконалість державної системи контролю за походженням і реалізацією продукції та сплатою податків [4, 119].

Діяльність держави у сфері забезпечення раціонального харчування має бути сконцентрована на виконанні таких завдань: вивчення стану фактичного харчування населення; проведення моніторингу стану інфекційної та неінфекційної захворюваності, пов'язаної з харчуванням; забезпечення систематичного перегляду норм фізіологічних потреб населення в основних харчових речовинах та енергії; розширення пропаганди серед населення принципів раціонального харчування; підвищення рівня культури харчування з урахуванням національних традицій і світового досвіду.

У Європейському Союзі діє система контролю на всіх етапах виробництва та переміщення продуктів харчування. Така продукція підлягає жорсткому контролю та відповідному маркуванню, що відповідає її належній якості, а відсутність маркування на товарах призводить до недопущення їх на споживчий ринок і є обов'язковим для всіх суб'єктів діяльності Європейського Союзу.

На відміну від європейських країн, норми безпеки в Україні, які повинні міститися в державних стандартах залишаються незмінними вже тривалий час. Тому, для підвищення ефективності діяльності державного контролю необхідно запровадити принципово нові вимоги та стандарти якості продукції з метою припинення ввозу на територію України товарів сумнівної якості, або таких, які заборонені за їх хімічним складом до споживання в інших країнах світу.

Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 08.09.2005 р. визначено правовий порядок забезпечення безпечності й якості харчових продуктів, що виробляються, знаходяться в обігу, імпортуються, експортуються [8]. Цей Закон вказує на необхідність розроблення нових вимог до безпеки й якості продукції, адже й досі основним нормативним документом з якості продукції є застарілі «Медико-біологічні вимоги до якості і безпеки харчових продуктів», розроблені та затверджені у 1989 р. Стандарти безпеки й якості продуктів в Україні давно не відповідають вимогам сучасності, а Міністерство охорони здоров'я, на яке Законом покладена функція розроблення нових стандартів, ще не запропонувало відповідного документа.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів безпека харчових продуктів - це стан харчового продукту, що є результатом

діяльності з виробництва та обігу, яка здійснюється з дотриманням вимог, встановлених санітарними заходами та/або технічними регламентами, забезпечує впевненість у тому, що харчовий продукт не завдає шкоди здоров'ю людини (споживача), якщо він спожитий за призначенням; обов'язковими параметрами безпечності є науково обґрунтовані та затверджені у встановленому законодавством порядку параметри (санітарні нормативи), недотримання яких у харчових продуктах може призвести до шкідливого впливу на здоров'я людини.

Ефективна протидія контрабанді та захист внутрішнього ринку, попередження зловживань службових осіб працівників митних органів можлива при умові вжиття ряду додаткових організаційно-практичних заходів.

Зокрема, для покращання митного та прикордонного контролю доцільно:

- включити території прикордонно-контрольованих районів, що розташовані поза пунктами пропуску, але в зоні діяльності митниці, до зони митного контролю з метою підвищення ефективності виявлення вантажів, ввезених на територію України з порушеннями митного законодавства;

- поновити практику митного оформлення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі і фізичних осіб, на внутрішніх митницях за місцем їх реєстрації, що дозволить правоохоронним органам оперативніше здійснювати процесуальне документування фактів контрабанди;

- внести зміни до наказу Державної митної служби України від 22.11.2001р. №763 (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 07.12.2001 р. №1020/6211), який затвердив порядок декларування валютних цінностей, що переміщуються через митний кордон України [10]. Зокрема, запровадити практику заповнення громадянами декларацій у 2-х примірниках, один з яких залишався б на зберігання на термін не менше 3-х років у відповідному митному органі;

- запровадити практику проведення митного оформлення з обов'язковим наданням оригіналу експортної вантажної митної декларації (ВМД) (як було передбачено Постановою Кабінету Міністрів України №1598 від 5.10.1998 року) країни відправлення вантажу, що сприятиме недопущенню фактів проведення митного оформлення на підставі товаросупровідних документів, які містять неправдиві відомості про вартість, кількість, найменування товару та інші реквізити.

Для покращання взаємодії правоохоронних органів по протидії контрабанді необхідно:

- облаштувати всі пункти пропуску через державний кордон України відповідною інформаційною системою Держприкордонслужби України;

- запровадити міжвідомчу базу даних правоохоронних органів про осіб, причетних до створення та діяльності фіктивних підприємств;

- на підставі інформації правоохоронних органів та органів, що здійснюють контроль за провадженням господарської діяльності, запровадити міжвідомчий моніторинг діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють експортно-імпортні операції [4, 120].

- запровадження комплексного контролю за реалізацією товарів на внутрішньому ринку держави шляхом створення ефективної системи супроводження руху товарів від кордону до споживача, розроблення механізму застави в повному обсязі товарів, що транзитом перевозяться територією держави, з подальшим її поверненням після підтвердження факту ввезення товару на митну

територію України; внесення змін до ст. 201 КК України щодо зменшення встановленої грошової суми, з якої настає кримінальна відповідальність [5, с. 19].;

- поліпшення технічного оснащення пунктів пропуску через державний кордон України засобами об'єктивного контролю (великотоннажними терезами, сканерами, рентгенівськими установками, системами зчитування номерів та відеоспостереження);

- забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади з метою запобігання незаконному переміщенню товарів та транспортних засобів через митний кордон України, ухиленню від сплати митних платежів, протиправному відшкодуванню ПДВ в результаті фіктивних експортних операцій [5, 20].

Ефективно вирішити це питання можна лише за умови налагодження правоохоронними органами механізму взаємодії з питань документування злочинної діяльності міжнародних економічних кримінальних формувань на стадіях проведення оперативно-розшукових та процесуальних заходів. Для цього необхідно сформулювати з числа практичних працівників міжнародну організацію по боротьбі з економічними злочинами /МОБЕЗ/, до функцій якої віднести:

- приведення правових форм кожної із країн — учасників організації до єдиної, виходячи із потреб боротьби зі зловживаннями в сфері міжнародних фінансово-господарських операцій;

- створення банку даних для своєчасного отримання інформації по тих чи інших суб'єктах зовнішньоекономічної діяльності чи напрямках діяльності;

- координацію роботи оперативно-слідчих груп для попереднього документування і розслідування конкретних економічних злочинів міжнародного характеру.

Політична воля керівництва держави в послідовній реалізації заявленого курсу на боротьбу з корупцією службовими зловживаннями є головною умовою ефективності діяльності правоохоронних органів у боротьбі з контрабандою. Поряд із цим, боротьба з контрабандою передбачає поєднання регуляторних та економічних важелів регулювання з організаційними і правовими, що дозволить: мінімізувати втрати коштів Держбюджету України з причин заниження митної вартості товарів, недостовірної класифікації товарів та визначення країн їх походження; отримати додаткові кошти для проведення соціально-економічних реформ; утворити надійні бар'єри для надходження на споживчий ринок продукції без сплати визначених чинним законодавством податків і зборів; стимулювати розвиток національного виробництва, економічно підтримати українського виробника; зменшити загальний рівень злочинності в Україні [5, 20].

Ураховуючи те, що контрабанда не належить до злочинів проти національної (державної безпеки), передбачених Розд. 1 Особливої частини КК України, а є злочином у сфері господарської діяльності (Розд. VII КК України), вона повинна належати до повноважень ОВС та митних органів. Належність її до компетенції СБ України - це рудимент радянської доби.

Висновки. У зв'язку зі зміною повноважень у сфері боротьби з контрабандою, повинно бути посилено інформаційно-аналітичне та методичне забезпечення митних органів та ОВС щодо оперативно-розшукового документування та досудового розслідування контрабанди. У цих відомствах повинні бути створені підрозділи інформаційно-аналітичної (стратегічної і тактичної) розвідки для забезпечення інформацією підрозділів, що здійснюють ОРД та досудове

розслідування, які б давали можливість виявляти, а в де-яких випадках і прогнозувати контрабандну діяльність. У зв'язку із проблемою якості та безпеки продуктів харчування держава повинна вирішити такі завдання у сфері забезпечення продовольчої безпеки та побудови вітчизняної системи раціонального харчування: здійснювати постійний контроль за станом харчування дитячого і дорослого населення; активізувати пропаганду серед населення принципів раціонального харчування; на законодавчому рівні здійснити перегляд фізіологічних норм з урахуванням результатів вивчення стану харчування, проведення щорічного моніторингу відповідності показників фактичного споживання за основними групами харчових продуктів раціональним нормам харчування, прискорення прийняття законопроекту «Про загальну безпеку продукції» від 28 листопада 2008 р. № 3421, який розроблено в контексті входження України до Світової організації торгівлі та ЄС з метою впровадження в національне законодавство вимог Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС 2001/95/ЄС «Щодо загальної безпеки продукції» від 3 грудня 2001 р.

А також обмеження поширення контрабанди продуктів харчування можливе шляхом подальшого вдосконалення існуючої системи контрольно-наглядових та правоохоронних органів, перегляд їх завдань і повноважень, покращення механізму взаємодії та співпраці між ними.

Ми вважаємо, що необхідно на державному рівні стимулювати розвиток вітчизняного агропромислового сектору економіки. Вирощувати та реалізовувати на власному ринку, за помірними цінами, тільки якісні і безпечні для життя та здоров'я продукти харчування. Це сприятиме розширенню виробництва, створенню нових робочих місць, підвищенню заробітної плати персоналу, що, у свою чергу, супроводжується зростанням платоспроможності попиту і сприятиме інвестуванню вітчизняних підприємств харчової промисловості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костін М.І. Контрабанда. Доказування обставин вчинення злочину на досудовому слідстві: Монографія. - К: ДІА, 2003.-185 с.
2. Шевчук В.М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики: Монографія. - Х.: Гриф, 2003. - 280с.
3. Калугін В.О. Виявлення та особливості розслідування контрабанди, що вчинена на морському кордоні: Монографія. - Одеса: ОДУВС, 2007. - 203 с.
4. Кравчук С.Й. Економічна злочинність в Україні. Курс лекцій. Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2009. - 282 с.
5. Погорецький М.А. Підвищення ефективності боротьби з сучасною контрабандою // Південноукраїнський правничий часопис. - № 1. - 2009. - С.18-21.

